

Ordlista för avtalsrörelsen

A

Ackord

Löneform som innebär att den ackordsarbetande får betalt i relation till en viss prestation.

Allmän visstidsanställning

En tidsbegränsad anställning på maximalt två år som ger arbetsgivare ökad flexibilitet vid arbetstoppar.

Allmänna anställningsvillkor

De villkor som inte gäller lönen. Det vill säga arbetstid, övertid, obekväm arbetstid och annat.

Arbetsfred

Se fredsplikt.

Arbetsgivaravgift

De avgifter som arbetsgivaren betalar för varje anställd person utöver arbetstagarens lön. Kallas även löneskatt.

Arbetsgivarorganisation

En medlemsorganisation för arbetsgivare som förhandlar för företagen och på andra sätt driver företagens intressefrågor.

Arbetskraftskostnad

Lön och övriga kostnader för arbetsgivaren som hör till anställningen och som utöver bruttolön vanligtvis innefattar arbetsgivaravgifter, försäkringsavgifter och pensionsavgifter.

Arbetsledningsrätt

Arbetsgivarens rätt att leda och fördela arbetet.

Arbetslöshet

Ett mått som anger andelen av de personer som befinner sig i arbetskraften som inte är sysselsatta. Mäter hur många i samhället som vill arbeta och som aktivt söker arbete men inte kan hitta jobb. Arbetslösheten påverkas bland annat av lönekostnaden. Ju högre ingångslön desto färre har arbetsgivarna råd att anställa.

Arbetsrätt

Lagar som reglerar rättigheter och skyldigheter mellan arbetsgivare och arbetstagare.

Arbetstidsbank

Konto där arbetstidsförkortning samlas och beräknas enligt vissa avtal. Tiden kan sedan tas ut i ledighet eller pengar.

Avtal

Juridiskt bindande överenskommelse.

Avtalsdelegation

Grupp som utses för att sköta avtalsförhandlingarna.

Avtalskrav

De krav som facken och arbetsgivarna driver i förhandlingarna.

Avtalslöst tillstånd

Situation som uppstår då ett avtal löpt ut utan att berörda kollektivavtalsparter enats om ett nytt avtal.

Avtalsperiod

Den tidsperiod inom vilken kollektivavtalet gäller.

Avtalsrörelse

Förhandlingsprocess med syfte att träffa kollektivavtal mellan arbetsgivarförbund och fackförbund om löner och arbetsvillkor.

Avtalsturlista

Arbetsgivare och fack kan lokalt förhandla fram en

turordningslista som inom vissa ramar gör avsteg från LAS vid uppsägningar på grund av arbetsbrist.

B

Blockad

En stridsåtgärd på arbetsmarknaden, där facket vill förhindra arbete på ett företag eller en enskild arbetsplats.

Bruttolön

Den anställdes lön före skatt.

C

Central förhandling

Förhandling mellan fackförbund och arbetsgivarorganisation på central nationell nivå.

Central lönebildning

Löneökningarnas storlek och i vissa fall också löneökningarnas fördelning förhandlas fram av fackförbund och arbetsgivarorganisationer på nationell nivå.

D

Disponibel inkomst

Den inkomst som finns att förfoga över efter skatt.

Dispositiv

Den del av lagstiftningen om arbetsmarknaden som är förhandlingsbar, det vill säga att fack och arbetsgivare kan komma överens om regleringen av en arbetsrättslig fråga.

F

Fackförbund

En medlemsorganisation för arbetstagare, som driver arbetstagarnas intressefrågor relativt motparten, arbetsgivarorganisationerna eller det berörda företaget.

Fredsplikt

Plikt att avstå från stridsåtgärder. Kollektivavtalet syftar till arbetsfred. Fredsplikt inträder när ett nytt kollektivavtal har tecknats.

Förbundsavtal

Rikstäckande kollektivavtal.

Förhandling

En överläggning mellan två eller fler parter.

Förhandlingsavtal

Ett avtal som reglerar hur förhandlingarna ska gå till, exempelvis när de ska börja och hur medlare ska kopplas in. Industriavtalet är ett exempel.

Föräldralön

Löneutfyllnad som regleras i kollektivavtal och betalas ut till föräldraledig.

G

Generellt påslag

Lönepåslag som är lika för alla och som inte påverkas av exempelvis prestation, ansvarsnivå eller kompetens.

H

Huvudavtalet

Avtalet som reglerar spelreglerna på arbetsmarknaden, gällande parter och hur förhandlingar ska gå till. Kallas även Saltsjöbadsavtalet.

Huvudorganisationer

Svenskt Näringsliv, LO, PTK samt Saco (vars privatsektorförbund ingår i PTK). Paraplyorganisationer som samlar arbetsgivarorganisationer och fackliga organisationer.

Hängavtal

Företag som inte är med i en arbetsgivarorganisation kan i stället för kollektivavtal teckna ett hängavtal med ett fackförbund.

I

Individgaranti

Löneökning som varje enskild individ på ett avtalsområde garanteras oavsett engagemang, ansvarsnivå eller kompetens.

Individuell lönesättning

Lönen sätts utifrån den enskilda individens prestation och verksamhetens behov.

Individuell löneutveckling

Möjlighet att påverka sin lön genom exempelvis vidareutbildning eller genom att ta ett ökat ansvar.

Industriavtalet

Samarbetsavtal mellan facken och arbetsgivarna inom industrin som till exempel anger hur kollektivavtalsförhandlingarna ska gå till. Fackförbundet Pappers står numer utanför industriavtalet. Är normerande för övriga förhandlingar eftersom det är exportindustrin som påverkas mest av internationell konkurrens.

Inflation

En stegring av den allmänna prisnivån vilket innebär att lörens köpkraft minskar.

Ingångslön

Den lön som en anställd går in med i en anställning och som sedan kan utvecklas med ökad erfarenhet, utvecklad kompetens etc. Är ibland men inte alltid identisk med lägsta lön eller minimilön som anger avtalens lägsta lönenivåer.

Inhyrning

När arbetsgivare hyr in anställda från bemanningsföretag för att kunna vara flexibla och ta order även vid arbetstoppar.

J

Jämställda löner

När lönen speglar arbetstagarens prestation och betydelse för verksamheten oavsett kön.

Jämställdhetspott

En benämning av fackens krav på ökade löner på avtalsområden med hög andel lågavlönade. Riskerar att leda till att enklare jobb försvinner i vissa branscher.

K

KI

Konjunkturinstitutet. En statlig myndighet som gör prognoser om samhällsekonomin utveckling och förutsättningarna för lönebildningen.

Klausul

Tilläggsbestämmelse eller undantag i ett avtal.

Kollektivavtal

Skriftlig överenskommelse mellan en facklig organisation och en enskild arbetsgivare eller ett arbetsgivarförbund om anställningsvillkor.

Kompetens

Förmåga att producera resultat i det man företar sig. Grundas främst på utbildning, yrkeserfarenhet och personlig förmåga. Kan utvecklas exempelvis genom vidareutveckling i arbetet eller vidareutbildning.

Konjunktur

Upp- och nedgångar i ekonomin.

Konkurrenskraft

Företagets, branschens eller hela ekonomins förmåga att klara sig i konkurrensen. Påverkas negativt av höga lönekostnadsökningar eftersom företagen då behöver höja priset för att klara en högre

lönekostnad. Högre priser kan innebära minskad försäljning och i förlängningen högre arbetslöshet.

Krisavtal

Tidsbegränsad uppgörelse mellan IF Metall och ett antal arbetsgivarorganisationer som under industrikrisen 2009 gjorde det möjligt att sluta lokala avtal om kortare arbetstid.

Köpkraft

Mått på anställdas möjlighet att köpa varor och tjänster för lönen. Utvecklingen av köpkraften är beroende av storleken på disponibel inkomst och inflationen, som i sin tur påverkas av löneökningarna (se Konkurrenskraft).

L

LAS

Lagen om anställningsskydd, LAS, reglerar bland annat uppsägningstider, löner under uppsägningstiden, giltigheten av uppsägningar, tidsbegränsade anställningar, företrädesrätt vid återanställning med mera.

Lockout

Utestängning av arbetskraft. Arbetsgivarnas motvåpen till strejk, används mycket sällan eftersom utebliven produktion skadar arbetsgivaren.

Lokal lönebildning

Lönebildningen utgår från det enskilda företaget, som har frihet att koppla lönesättningen till löntagares prestation och till företagets verksamhet.

Lokal pott

Den summa pengar som enligt det centrala avtalet ska fördelas lokalt.

Lokala förhandlingar

Förhandlingar mellan fack och arbetsgivare på en enskild arbetsplats.

Låglönepott

Krav från LO-förbunden att höja lönerna på de avtalsområden som har lägst medellöner. Om lönerna för okvalificerat arbete stiger innebär det att personer med svag förankring på arbetsmarknaden får svårare att få jobb eftersom färre arbetsgivare har råd att anställa.

Lönebildning

Lönebildningen sätter ramarna för företagets löner. Ramarna kan bestå av kollektivavtal och/eller marknadslönestatistik samt företagets eventuella belöningsystem. Bra lönebildning utgår från och stöder företagets affärs- och verksamhetsidé och tecknas ofta ner i en lönepolicy tillsammans med företagets lönesättningsprinciper.

Löneglidning

Löneökning utöver det som kollektivavtalet anger.

Lönenormering

Det kollektivavtal inom den internationellt konkurrensutsatta sektorn som fungerar som en norm för hur höga löneökningarna får bli i de övriga avtalen.

Lönepolicy

Policy som klargör sambandet mellan företagets affärsidé, mål och framgångsfaktorer och den enskilda medarbetarens lön genom att tydliggöra principer och kriterier för lönesättningen.

Lönerevision

Översyn av lönerna på en arbetsplats.

Lönesamtal

Ett uppföljande och framåtsyftande samtal mellan chef och medarbetare om lön och prestation.

Lön spiral

Utveckling där lönerna stiger som en följd av ökade priser samtidigt som priserna ökar till följd av ökade löner. Leder till inflation.

Lönespridning

Skillnaden i lön mellan de högst avlönade och de lägst avlönade. Ett vanligt mått på lönespridningen är kvoten mellan 90e och 10e percentilen.

Lönesättning

Hur lönen sätts. Dels vid anställning och dels vid lönerevisionerna. Lönesättningen tecknas ofta ner i en lönepolicy.

Löneutrymme

En beräknad nivå på den totala lönekostnadsökningen som samhällsekonomin klarar av med oförändrad arbetslöshet. I praktiken finns inget generellt löneutrymme eftersom företag går olika bra.

Löneutveckling

Skillnaden mellan individers ingångslön och framtida lön beroende på exempelvis ökad erfarenhet. Nominell löneutveckling är förändringen i löpande siffror och tar inte hänsyn till inflationen. Reell löneutveckling tar hänsyn till inflationen och visar på förändringen i köpkraften. Relativ löneutveckling är när man jämför löneutvecklingen mellan olika grupper eller över tid.

Löneväxling

En del av lönen byts mot en förmån, till exempel pension.

M

Medarbetaravtal

Gemensamt avtal som gäller både arbetare och tjänstemän på en arbetsplats.

Medling

Försök att ena parter som inte kommer överens. Frivillig medling innebär att parterna själva ber om hjälp. Tvångsmedling innebär att medlare går in på eget initiativ om de bedömer att det annars kan bli konflikt.

Medlingsinstitutet (MI)

Statlig myndighet som ska medla i arbetstvister och utse medlare. MI ska också arbeta för att lönebildningen fungerar väl och ansvarar för lönestatistik.

Märket

Se lönenormering.

N

Nettolön

Den lön den anställde får ut efter skatt.

Nominell löneökning

Hur mycket lönerna ökar utan hänsyn till inflationen.

O

Omställningsavtal

Avtal om vad som ska göras för dem som förlorar jobbet vid neddragningar.

Opo

Opartiska ordförande. Variant av medlare som finns inom Industriavtalet och som går in i förhandlingarna om parterna inte kommit överens en månad innan avtalet löper ut.

Osakliga löneskillnader

Löneskillnader som inte beror på arbetet: kompetenskraven, svårighetsgraden och komplexiteten i arbetet, hur stort ansvar arbetet innebär eller hur arbetet har utförts.

P

Parter

Parterna på arbetsmarknaden är arbetsgivarnas organisationer, branschförbunden, samt arbetstagarnas organisationer, fackförbunden. Dessa parter sköter bland annat de centrala kollektivavtalsförhandlingarna.

Pott

Den summa pengar som avtalet anger för löneökningar och som sedan ska fördelas. Används på både central och lokal nivå.

Prolongering

Förlängning av avtal.

R

Reallön

Lön justerad för inflationen. Används ofta i samband med beskrivning av löneutveckling för grupper av anställda.

Reallöneökning

När lönerna ökar mer än inflationen, vilket innebär att anställda får mer pengar att röra sig med (förstärkt köpkraft).

Relativlöneförändring

Förändring av löneläget för en grupp på arbetsmarknaden i förhållande till andra grupper.

Retroaktiv lön

Om ett nytt löneavtal inte träffas förrän efter det att det gamla avtalet löpt ut gäller den nya lönenivån ibland bakåt i tiden från det gamla avtalets utlöpningsdatum. Löneökningen för tiden som gått betalas då ut som en klumpsumma.

Riksavtal

Rikstäckande kollektivavtal.

Rörlig lön

En del av lönen som ofta är kopplat till den enskilde medarbetarens, gruppens eller företagets prestation eller resultat eller till ersättningar som relaterar till när medarbetaren utfört arbetet, som till exempel skifttillägg och ersättning för så kallad obekvämlig arbetstid. Denna del av lönen kan variera kraftigt från månad till månad.

S

Sifferlösa avtal

Kollektivavtal som inte innehåller några siffror för löneökningar.

Sociala avgifter

Består främst av arbetsgivarens obligatoriska kollektiva avgifter såsom sjukförsäkringsavgift, allmän pensionsavgift, arbetsmarknadsavgift samt föräldraförsäkringsavgift.

Strandning

När parterna inte kommer överens strandar förhandlingarna, det vill säga avbryts i oenighet.

Strejk

Strejk är när arbetstagare vägrar att arbeta. Rätten till strejk och andra fackliga stridsåtgärder är skyddad i lagen. Motsvarande stridsåtgärd från arbetsgivarnas sida kallas lockout.

Arbetsgivarnas uppfattning är att möjligheterna till stridsåtgärder är obalanserade till fackens fördel.

Stridsåtgärder

Stridsåtgärder är åtgärder som arbetsmarknadens parter, facken och arbetsgivarorganisationerna, kan ta till för att driva igenom krav under perioden när de förhandlar om nya löneavtal.

Konflikter är mycket kostsamma för arbetsgivarna varför arbetsgivarna undviker konflikter. Facken kan då använda stridsåtgärderna, eller hota med dem, för att driva igenom avtal som inte är balanserade mellan parternas olika intressen och behov.

Stupstock

Centralt tvingande bestämmelser vad gäller löneutrymmets storlek som träder i kraft om de lokala parterna inte kommer överens.

T

Tillsvidareanställning

Kallas ibland fast anställning.

Turordning

Regler i LAS som säger vilka som ska sägas upp om det råder arbetsbrist. Grundregeln är sist in först ut.

VW

Varsel

Förvarning. I avtalssammanhang betyder det att parterna varslar om stridsåtgärder en viss tid innan de ska börja gälla.

Vikariat

En visstidsanställning där den som vikarierar ersätter en ordinarie anställd som av någon anledning är frånvarande.

Vild strejk

Strejk som inte har godkänts av arbetstagarnas fackförbund. Detta är olagligt för arbetstagare som ingår i ett fackförbund.

Vinst

Skillnaden mellan företagets intäkter och kostnader.

Visstidsanställning

Anställning som upphör ett bestämt datum, till skillnad från tillsvidareanställningen. I LAS finns tre typer av tillfälliga anställningar: allmän visstid, vikariat och säsongsanställning. Ger flexibilitet för företag att kunna ta order även vid tillfälliga arbetstoppar.

Y

Yrkande

Avtalskrav.